УДК 811.161.2'373.2:791(73):341.485(=411.16)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.49.12

УКРАЇНСЬКИЙ ОНІМНИЙ ПРОСТІР ТВОРІВ АМЕРИКАНСЬКОГО КІНОМИСТЕЦТВА ПРО ГОЛОКОСТ

UKRAINIAN ONYMIC SPACE OF AMERICAN FILMS ABOUT THE HOLOCAUST

Потаржевська О.М.,
orcid.org/0009-0005-9540-0537
аспірантка кафедри загального і слов'янського мовознавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

У статті на матеріалі власних назв творів американського кіноматографу про Голокост досліджено український онімний простір. Вивчено метамову дослідження, окреслено термінологічний апарат, мету та актуальність теми. Зокрема, визначено, що метою статті є дослідити український онімний простір творів американського кіномистецтва про Голокост. Мету було досягнено шляхом збирання власних назв та класифікування їх відповідно належності до певних полів; описування структури онімного простору, визначення ядра та периферії; з'ясування лексико-семантичних, структурно-словотвірних та функційних особливостей онімного простору. Актуальність написання статті полягає в тому, що онімний простір творів американського кіномистецтва про Голокост ще не був об'єктом дослідження, також не вивчалося детально питання українського онімного простору в кіномистецтві загалом. У науковій роботі проаналізовано останні дослідження та публікації, у яких висвітлено подібну тематику. Матеріалом для дослідження є 167 онімів, що були зібрані з таких фільмів, як: «Останні дні» (1998), «Список Шиндлера» (1993), «І все освітилось» (2005), «Назви своє ім'я» (2006). Перші два фільми мають кілька власних назв, які представлені спорадично. Особливу увагу у статті присвячено останнім двом фільмам, оскільки оніми в них репрезентовані розгалуженою системою полів. Здійснено аналіз структури, зокрема ядра та периферії онімного простору художнього фільму «І все освітилось» та документального фільму «Назви своє ім'я». Проаналізовано стилістичні, графічні та транслітераційні особливості. Звернено увагу на те, що власні назви в художньому та документальному фільмах виконують дещо різні функції. У фільмі «І все освітилося» – експресивну. У документальному фільмі «Назви своє ім'я» оніми виступають елементами доказовості того, про що говорять очевидці Голокосту, виконують номінативну та диференційну функції. Окреслено поле щодо перспективи майбутніх досліджень.

Ключові слова: онімний простір, власна назва, етимологія, методологія, теорія, українська мова, загальне мовознавство.

The article studies the Ukrainian onymic space in the works of American cinema about the Holocaust. The metalinguistic research is studied, the terminological apparatus, the goal and relevance of the topic are outlined. It is determined that the purpose of the article is to study the Ukrainian onymic space of works of American cinema about the Holocaust. The goal was achieved by collecting proper names and classifying them according to their belonging to certain fields; describing the structure of the onymic space, defining the core and periphery; clarifying lexical-semantic, structural-word-formation and functional features of the onymic space. The relevance of writing the article lies in the fact that the onymic space of works of American cinema about the Holocaust has not yet been the object of research, nor has the issue of the Ukrainian onymic space in cinema in general been studied in detail. The scientific work analyzes the latest studies and publications that cover a similar topic. The material for the study is 167 onyms, which were collected from such films as: «The Last Days» (1998), «Schindler's List (1993), «Everything is Illuminated» (2005), «Spell Your Name» (2006). The first two films have several proper names, which are presented sporadically. The article devotes special attention to the last two films, since the onyms in them are represented by an extensive system of fields. The structure, core and periphery of the onym space of the feature film "And Everything Illuminated" and the documentary film «Spell Your Name» were analyzed. Stylistic, graphic and transliteration features were analyzed. Attention was drawn to the fact that proper names in feature films and documentary films perform somewhat different functions. In the film «Everything is Illuminated» – an expressive function. In the documentary film «Spell Your Name» proper names serve as elements of evidence for what Holocaust eyewitnesses say, performing nominative and differential functions. A field for the prospect of future research is outlined.

Key words: onymic space, proper name, etymology, methodology, theory, ukrainian language, general linguistics.

Постановка проблеми. Українські власні назви у структурі онімного простору утворювалися впродовж тривалого періоду. На них вплинула низка лінгвальних та екстралінгвальних чинників. Сучасний ономастикон продовжує розвиватися у зв'язку з приходом нових реалій та потребою перейменовувати географічні об'єкти. Літературна ономастика фіксує власні назви, що перебувають у художньому творі, тобто в закритій структурі. Досліджувати онімний простір таких структур важливо, тому що він демонструє певний зріз, площину, яку наповнюють автори вигаданими чи реальними онімами. Саме таким полем для дослідження є кіно. Ю. Г. Іллєнко стверджує, що «дуже важко структуралізувати кіномову на дискретні означені елементи» [4, с. 146]. Оскільки кіно – це синтетичний вид мистецтва, де, крім зображення рухомої картинки, надзвичайно важливе значення має кіномова, що проявляється через діалоги героїв, закадровий текст,

зображення слів у кадрі, субтитри тощо, вивчення онімного простору дозволить зробити ґрунтовний аналіз окремих елементів кіномови, що сприятиме її всебічному дослідженню. Те саме можна сказати про власну назву. Кожна з них формує онімний простір фільму. І щоб зрозуміти його структуру, треба вивчати та аналізувати кожен його фрагмент.

Актуальність вивчення онімного простору зазначених аудіовізуальних текстів полягає в тому, що твори американського кіномистецтва про Голокост не були об'єктом лінгвістичного дослідження. Їхнє жанрове розмаїття свідчить про значну популярність, а отже, вплив не лише на українських, але й на іноземних глядачів. Система власних назв у зазначених творах відіграє не лише стилістичну роль, але й транслює бачення американськими авторами української культури, мови, історії, уявлення про українців загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Український онімний простір був об'єктом зацікавлення багатьох ономастів. Зокрема, таких, як: Д. Г. Бучко, С. О. Вербич, В. О. Горпинич, В. В. Лучик, С. М. Медвідь-Пахомова, М. М. Торчинський, М. Л. Худаш, П. П. Чучка та інші. Літературну ономастику досліджували: Л. О. Белей, В. М. Калінкін, О. Ю. Карпенко, Ю. О. Карпенко, Е. О. Кравченко, Г. П. Лукаш, М. Р. Мельник, Є. Отін та інші. У 2002 році В. В. Лучик, Ю. О. Карпенко та П. П. Чучка долучилися до створення енциклопедії "Słowiańska onomastyka", де окремий розділ було присвячено саме українським власним назвам [9]. Проте маловивченим є онімний простір у фільмах. Власні назви в кіно досліджувала у статті «Онімний простір комедії режисера А. Лукіча «Мої думки тихі» (2019 р.)» С. Є. Дворянчикова. Метою її наукової розвідки є «вивчення взаємопроникнення смислів складників онімного простору фільму, установлення зв'язків між сегментами його структури, які зумовлюють досягнення комічного ефекту, і виявлення особливостей збагачення семантики гумористичних контекстів» [3, с. 50].

Варто зазначити, що українськими ономастами було розроблено методико-теоретичну базу, що стало важливим складовим вивчення власних назв. Д. Г. Бучко та Н. В. Ткачова у «Словнику української ономастичної термінології» дали трактування ключовому поняттю. «Онімний простір – сукупність власних назв усіх класів, уживаних у мові певного народу в конкретний історичний період для називання реальних, гіпотетичних і фантастичних об'єктів» [8, с. 136]. Саме таке визначення покладено в основу запропонованого наукового пошуку. Варто окреслити також термін «Голокост», адже матеріал дослідження тематично пов'язаний з ним. Голокост (англ. holocaust – винищення, всеспалення) – термін, яким в історіографії називають геноцид євреїв, здійснюваний нацистами напередодні та під час 2-ї світової війни. Це слово також є власною назвою, хрононімом [2]. Як пише О. Ф. Немировська у статті «Хрононіми як темпоральні лексичні маркери в жанрі історичної прози», хрононіми є унікальним носієм історичної інформації, акумулятором пам'яті народу про важливі віхи на історичному шляху і, разом з іншими розрядами й класами власних назв, є одним із засобів індивідуалізації етносу [6, с. 169]. Важливо окреслити цей термін, оскільки аналізовані фільми тематично пов'язані з ним.

Постановка завдання. *Метою* статті є дослідити український онімний простір творів американського кіномистецтва про Голокост. Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання таких *завдань*: 1) зібрати власні назви та класифікувати їх відповідно належності до певних полів; 2) описати структуру онімного простору, визначити ядро та периферію; 3) з'ясувати лексико-семантичні, структурно-словотвірні та функційні особливості онімного простору. **Методи дослідження.** Для аналізу фактичного матеріалу використано загальнонаукові і власне лінгвістичні методи *аналізу та синтезу*, *описовий*, *метод етимологічного аналізу, вибірковий метод* та *кількісних підрахунків*.

Виклад основного матеріалу. Фактичним матеріалом дослідження послужили 167 онімів, відібрані методом вибіркового аналізу оригінальних текстів фільмів: «Останні дні» (1998), «Список Шиндлера» (1993), «І все освітилось» (2005), «Назви своє ім'я» (2006). Перші два фільми мають кілька власних назв, які представлені спорадично.

Особливості онімного простору фільму «І все освітилося» полягають у широкій репрезентації полів: антропонімне, топонімне, зоонімне, ергонімне, хрематонімне, товаронімне (див. табл. 1 та табл. 2). Усього вдалося відібрати 43 оніми, що виражені у 139 слововживаннях. Найбільшим є антропонімне поле, до якого належить 21 одиниця (59 слововживань), що становить 48,8% від загальної кількості власних назв. Очевидним є той факт, що назви персонажів є важливими для сюжету фільму. Найчастіше використовується антропонім *Августина* – ім'я жінки, яку шукає головний герой. Антропонім *Августа*, відповідно до слов-

ника «Власні імена людей», походить від чоловічого імені *Август*, що походить від латинського *augusus* – «величний, священний» [7, с. 35, 115]. Семантика апелятивної назви, що лежить в основі пропріальної лексики, перегукується із характеристикою відповідного персонажа, адже образ її є дещо міфічним, на початку фільму не зрозуміло: Августина реальна особа чи вигадана. Головного героя звуть *Джонатан*, але інший персонаж перекладач *Олександр* називає його *Джон Фен*, очевидно, плутаючи або з якоюсь метою наділяючи прізвиськом. Олександр ще на початку фільму наголошує на тому, що друзі кличуть його *Алексом*. Отже, можна спостерігати, що у цьому фільмі фіксується варіативність антропонімів, тобто використання як офіційної, так і неофіційної формули.

Трохи меншим кількісно, ніж антропонімне, є топонімне поле, яке нараховує 14 онімів (60 слововживань), що становить 32,6%. С. О. Вербич пише, що у сучасному онімному просторі, крім власних особових імен, важливе місце мають власні назви поселень, що є закономірним явищем, адже людина мешкає в певному населеному пункті [1, с. 99]. Найчастіше вживається топонім *Трохимбрід* – назва міста, жителів якого (єврейського походження) було розстріляно під час Другої світової війни. За сюжетом головний герой американець шукає місто, якого немає. І таким чином намагається віднайти свою історію та себе. Дещо рідше використовується назва міста *Одеса.* За «Етимологічним словником топонімів України» В. В. Лучика, воно засноване як укріплений пункт і військово-торговельний порт у 1793–1794 роках на місці колишнього Хаджибею [5, с. 358]. Тобто є досить недавнім утворенням. Але для головного героя воно є рідним, тому його назва входить до назви сімейного бізнесу. Тут можна спостерігати перехід однієї власної назви в іншу, тобто трансомінізацію.

Ергонімне поле нараховує 4 оніми (9,3%): *агенція «Спадок предків (Одеса)», Hotel «Odessa»* (назва готелю), клуб «Зефір». Тут спостерігаємо варіативність у написанні літери «с»: одна та подвійна. Зоонімне поле має 1 одиницю (2,3%): *Семі Девіс Джуніор Джуніор* (назва пса-поводиря головного героя). Товаронімне поле – назва алкогольного напою *«Старий друже»* (показано стереотипне уявлення про українців, які вживають алкоголь). Розподіл онімної лексики у фільмі «І все освітилося» можна представити у вигляді таблиці 1.

Онімне наповнення ядра та периферії можна подати у вигляді таблиці 2.

Таблиця 1

Структура онімного простору фільму «І все освітилося»

Назва поля	Приклади	Кількість онімів, одиниць	Відсоткове співвідношення онімів, відсотків	Кількість слововживань онімів, одиниць	Відсоткове співвідношення слововживань, відсотків
Антропонімне	*Августина, Олександр, Алекс, Гріша, Ігор, Джон Фен, Джонатан*	21	48,8%	59	42,4%
Топонімне	*Трохимбрід, Одеса, Луцьк, Україна, Київ, Львів*	14	32,6%	60	43,2%
Ергонімне	*Агенція «Спадок предків», Hotel «Odessa» (назва готелю), клуб «Зефір»*	4	9,3%	5	3,6%
Хрематонімне	*Тора, пісня «Біллі Джим»*	2	4,7%	4	2,9%
Зоонімне	*Семі Девіс Джуніор Джуніор*	1	2,3%	9	6,5%
Товаронімне	*«Старий друже»*	1	2,3%	1	0,7%
Усього власних назв		43		139	100%

Іншим фільмом, з якого було відібрано матеріал для дослідження, є документальний фільм «Назви своє ім'я». Аналіз його онімного простору показав наявність широкого спектру полів (див. табл. 3 та табл. 4). Усього вдалося зібрати 121 онім, що відображається у 176 слововживаннях. Найбільшим є антропонімне поле, що нараховує 74 оніми (61,1%), або 101 слововживання. Використовуються офіційні (*Ірина Максимова*) та неофіційні (*Мишко*) найменування.

Топонімне поле нараховує 20 онімів (16,5%), що виражено в 39 слововживаннях: *Бабин Яр, Україна, Київ.* Найчастіше використовується мікротопонім *Бабин Яр*. Ергонімне поле представлене 6 одиницями (5%), або 9 слововживаннями: ресторан *«Зустріч»,* фотосалон *«Фотографія»*. Акцентовано увагу на місцях, які описують свідки історичних подій, а тому цей тип власних назв має значення для сюжету документального фільму.

Власні назви фільму «І все освітилося» можна представити у вигляді таблиці 3.

Ядерна та периферійна зони онімного простору репрезентують кількість слововживань окремих власних назв, що подано у вигляді таблиці 4.

Таблиця 2

Ядро та периферія онімного простору фільму «І все освітилося»

Місцезнаходження в онімному просторі	Клас оніма	Приклад	Кількість
Ядро	Топонім	*Трохимбрід*	17
Ядро	Топонім	*Одеса*	12
Ядро	Антропонім	*Августина*	9
Ядро	Зоонім	*Семі Девіс Джуніор Джуніор*	9
Ядро	Топонім	*Україна*	8
Ядро	Топонім	*Луцьк*	8
Ядро	Антропонім	*Джон Фен*	8
Ядро	Антропонім	*Джонатан*	8
На межі ядра та периферії	Топонім	*Софіївка*	*4*
На межі ядра та периферії	Антропонім	*Олександр*	*3*
Периферія	Ергонім	*клуб «Зефір»*	*1*
Периферія	Хрематонім	*«Білий Джим»*	*1*
Периферія	Топонім	*Ковель*	1

Таблиця 3

Структура онімного простору фільму «Назви своє ім'я»

Назва поля	Приклади	Кількість онімів, одиниць	Відсоткове співвідношення онімів, відсотків	Кількість слововживань онімів, одиниць	Відсоткове співвідношення слововживань, відсотків
Антропонімне	*Віталій, Злата, Ада, Міша, Стецько*	74	61,1%	101	57,3%
Топонімне	*Україна, Київ, Бабин Яр*	20	16,5%	39	22,1%
Теонімне та міфонімне	*Господь, Бог, Жид, Чорт, Старий, Стара*	6	10,7%	8	9,7%
Ергонімне	*Інститут відеоісторії і освіти Фонду Шоа Університету Південної Каліфорнії*	6	5%	9	5,1%
Хрононімне	*Голокост, Великдень*	6	4,6%	8	4,5%
Хрематонімне	*Книга Йова, Тора*	2	1,7%	2	1,1%
Усього власних назв		121		176	100%

Таблиця 4

Ядро та периферія онімного простору фільму «Назви своє ім'я»

Місцезнаходження в онімному просторі	Клас оніма	Приклад	Кількість
Ядро	Топонім	*Бабин Яр*	9
Ядро	Топонім	*Україна*	8
Ядро	Антропонім	*Віталій*	8
На межі ядра та периферії	Топонім	*Київ*	*4*
На межі ядра та периферії	Антропонім	*Господь*	*4*
Периферія	Міфонім	*Янгол*	*1*
Периферія	Міфонім	*Старий*	*1*
Периферія	Міфонім	*Ковель*	1

Висновки. Під час аналізу онімного простору фільмів «І все освітилося» та «Назви своє ім'я», встановлено, що власні назви, які входять до нього, відображають різні функції. У фільмі «І все освітилося» деякі оніми репрезентують стереотипне уявлення американців про українців, виконують експресивну функцію. У документальному фільмі «Назви своє ім'я» власні назви виступають елементами доказовості того, про що говорять очевидці Голокосту, позначають реальних людей та об'єкти, а отже, виконують номінативну та диференційну функції. Найповніше репрезентовано антронімне та топонімне поля онімного простору зазначених фільмів. Оскільки антропонімні поля представлені різними типами онімів (реальними та вигаданими), то вони не перетинаються. Топонімні поля зазначених фільмів перетинаються в ойконімах: *Київ, Україна*, що є очевидним, адже згадані у фільмі події відбуваються в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербич С. О. Онімний простір сучасної української мови: внутрішньо та позамовні чинники стабільного функціонування. *Українська мова*. 2025. № 2 (94). С. 94–105.

2. Голобуцький П. В. Голокост. *Енциклопедія сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/article-26525 (дата звернення: 15.08.2026).

3. Дворянчикова С. Д. Онімний простір комедії режисера А. Лукіча «Мої думки тихі» (2019 р.). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2020. № 1. Ч. І. С. 50–55.

4. Іллєнко Ю. Г. Парадигма кіно. Київ : Абрис, 1999. 412 с.

5. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544 с.

6. Немировська О. Ф. Хрононіми як темпоральні лексичні маркери в жанрі історичної прози. *Мова.* 2021. № 35. С. 50–55.

7. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник. Київ : Наукова думка, 2005. 334 с.

8. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків : Ранок – НТ, 2012. 256 с.

9. Słowiańska onomastyka. Encyklopedia / pod redakcją E. Rzetelskiej-Feleszko i A. Cieślikowej przy współ J. Dumy. Warzawa; Kraków : Wyd-wo Naukowe Warszawskie, 2002–2003. T. 1–2.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 07.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.11.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2026